

Is religieuze geletterdheid nog van belang voor onze diplomatie?

Om de kennis over de rol van religie en religieuze actoren „verder te verdiepen en breder beschikbaar te maken, werkt het ministerie aan een leergang religie en diplomatie voor beleidsmedewerkers”. Met dat initiatief wil de liberale Nederlandse minister van Buitenlandse Zaken Stef Blok „het risico van een gebrek aan religieuze geletterdheid” tegengaan. Hoe staat het met die religieuze geletterdheid van onze Belgische diplomaten?

Christof BOUWERAERTS & Patrick VERSTUYFT

GEEN THEMA EN GEEN NOODZAAK OM ER EEN THEMA VAN TE MAKEN

Het weekblad *Katholiek Nieuwsblad* in Nederland legde onlangs de hand op een interne memo van het ministerie van Buitenlandse Zaken dat waarschuwde dat in het ministerie „het risico van seculiere vooringenomenheid en een gebrek aan religieuze geletterdheid zeker aanwezig is”. De bevoegde minister Stef Blok (VVD) antwoordde daarop dat zijn ministerie waakt over de basiskennis inzake religies, zowel in het ministerie als in de posten in het buitenland, en dat de kennis en de ervaring wordt uitgebreid met „een leergang religie en diplomatie”.

In ons land lijkt religieuze geletterdheid een ondergeschoven kindje. „Het is voor ons niet echt een groot thema en het staat als dusdanig niet op onze agenda”, erkent Sven Biscop, docent aan het Egmont-instituut, Koninklijk Instituut voor Internationale Betrekkingen, dat als onafhankelijke denktank onder meer trainingen voor diplomaten organiseert. „We hebben wel een aantal onderzoekslijnen over het Midden-Oosten en Noord-Afrika waar religie belangrijk is, maar we focussen ons eigen onderzoek er niet op. Voor zover ik weet, komt religieuze geletterdheid ook niet ter sprake in het buitenlandse beleid van ons land. België heeft wel een aantal aandachtspunten waarvan de mensenrechten in onze diplomatie er één van is. Dat impliceert uiteraard de vrijheid van religie, en binnen die context de bescherming van etnische en religieuze minderheden. In die zin wordt het thema wel eens opgepikt, maar neen, het is niet prominent aanwezig.”

„Door de secularisering neemt de kennis over onze eigen religie af”

Aan de Universiteit Antwerpen geeft Tom Sauer onder meer les in de opleiding master in de internationale betrekkingen en de diplomatie waar het keuzevak interreligieuze dialoog op het programma staat. „Hoe meer je weet, hoe beter natuurlijk, maar het belangrijkste is dat de studenten weten wat het

gewicht is van bijvoorbeeld het Vaticaan, wat er achter een religie schuilgaat en tot welke processen dat kan leiden, zowel negatief als positief. Diplomaten hoeven niet de Koran of de Bijbel gelezen te hebben. Die teksten zijn niet het belangrijkste, maar het bewustzijn van en de gevoeligheid voor het belang van religie is wel nodig. Een notie, een basis van wat religie is, moet er wel zijn. Ik neem aan dat zij die diplomaat worden, gevormd zijn aan universiteiten, middelbare en lagere scholen, waar ze die notie hebben meegekregen.”

Precies om meer kennis en expertise te verwerven over de religieuze dynamiek in de wereld, richtte John Kerry, toenmalig minister van Buitenlandse Zaken in de Verenigde Staten en zelf katholiek, in 2013 onder het presidentschap van Barack Obama het Office of Religion and Global Affairs op. Een soortgelijk initiatief is in ons land niet aan de orde, om diverse redenen. „We hebben daar niet de middelen voor, maar ik zie ook niet meteen het nut ervan in”, zegt Sven Biscop. „Dan moet je voor alles een extra dienst oprichten. Onze Directie-Generaal voor Multilaterale Zaken en voor de Mondialisering (DGM) telt

zeven bevoegdheidsdomeinen met onder meer een Directie Mensenrechten en een Directie Duurzame Ontwikkeling die zich bezighoudt met het buitenlands beleid inzake milieu en klimaat. Religie zie ik veel eerder in de context van mensenrechten.”

„Wij leven ook in een meer gesecculariseerde samenleving dan de Amerikanen”, weet Tom Sauer. „Daarnaast is de samenleving de voorbije decennia meer geglobaliseerd. Dat heeft de kennis van andere religies die door de globalisering tot bij ons komen, versterkt. Door 9/11, Al Qaida, Islamitische Staat enzovoorts is vooral de religieuze geletterdheid over de islam groter dan voorheen, ook bij onze eigen diplo-

De scheiding van de Oekraïense orthodoxe Kerk van de Russische heeft alles te maken met het politieke conflict tussen Kiev en Moskou. © Belga Image

maten en veiligheidsdiensten.” Een aparte instelling vindt Tom Sauer bijgevolg „wat overdreven”, temeer omdat er tussen de FOD Buitenlandse Zaken, en de Belgische staat in het algemeen, en vertegenwoordigers van de diverse officieel erkende religies, regelmatig contact is.

„Natuurlijk”, zegt Sven Biscop, „als je bepaalde landen of regio’s wilt begrijpen, moet je ook de rol van religie in sommige samenlevingen proberen te begrijpen. Dat is voor ons doe dan ook moeilijk. Belgen die gelovig of praktiserend zijn kunnen zich allicht moeilijk voorstellen wat de impact van religie nog is in andere landen, omdat we hier wonen in een seculiere staat en samenleving. De impact van religie is hier wat je er zelf van maakt. De staat legt dat niet op, in tegenstelling tot andere samenlevingen waarin die impact veel diepgaander is.”

Door de secularisering, zeker in West-Europa, is het „normaal dat de kennis over onze eigen religie, ook bij onze diplomaten, afneemt en misschien minder belangrijk wordt”, meent Tom Sauer. „Toch is de kennis van religies belangrijk voor iemand die de internationale politiek wil begrijpen, net zoals het belangrijk is te weten wat het belang is van politieke systemen, politieke partijen, de rol van ngo’s en multinationals enzovoorts.” Maar heb je dan om te kunnen begrijpen en te interpreteren geen achtergrondkennis nodig? „Waar”, zo vraagt Tom Sauer, „vind je bijvoorbeeld in de Bijbel concrete aanwijzingen voor pakweg het milieubeleid of het nucleaire wapenbeleid vandaag? Daar zitten interpretaties tussen. Niet toevallig zijn er dan, ook in de katholieke wereld, diverse stemmen: pacifisten, maar ook zij die onder specifieke voorwaarden een ‘rechtvaardige oorlog’ voorstaan. Vanuit een oorspronkelijke tekst kun je dus verscheidene wegen op.” (fv)

‘EEN WERK VAN EEN HEEL LEVEN’

Baron en minister van staat Frans van Daele (71) kijkt terug op een rijke carrière als topdiplomaat, onder meer als ambassadeur bij de Verenigde Naties, kabinetschef van toenmalig voorzitter van de Europese Raad Herman Van Rompuy en kabinetschef van koning Filip. Inzicht in de plaats en in het relatieve gewicht van religies en levensovertuigingen is volgens hem op twee manieren aanwezig in de diplomatie. „Allereerst zijn we als westers land in ons doen en denken schatplichtig aan een beschaving en een geschiedenis waarin het verleden van religies en levensbeschouwelijke overtuigingen een duidelijke rol speelt. Als diplomaat moet je natuurlijk je eigen achtergronden kennen, in de brede zin van het woord. Bovendien ben je in de diplomatie nooit alleen, je hebt in je diplomatieke contacten en onderhandelingen per definitie te maken met anderen. Uiteraard is het dan belangrijk dat je van de gesprekspartner weet wat en waarom hij iets doet. Dat kan te maken hebben met tal van zaken, zoals de verdediging van het eigenbelang, de interne politieke verhoudingen en het culturele denkkader waarin de godsdienstige of antigodsdienstige afkomst of opvoeding een rol speelt.” In de diplomatie moet je volgens Frans van

Daele weten welke factoren, parameters en perimeters meespelen in het bepalen van iemands positie. „Hoe dieper je inzicht daarover krijgt, hoe beter je kan begrijpen *what makes the other guy tick*, wat iemands motieven zijn.”

Religieuze geletterdheid heeft daar altijd in meegespeeld en is altijd in diverse gedaantes aanwezig, meent Frans van Daele. „Dat dat evolueert, heeft veel te maken met de manier waarop sommige godsdiensten op bepaalde ogenblikken zichtbaarder worden en de politieke verhoudingen die daar een stuk de afspiegeling van zijn, veranderen. Het gaat dus niet enkel over religies, maar ook over levensbeschouwingen en in sommige gevallen over ideologieën. Dat zijn de dingen die de mensen bewegen of waartegen ze reageren.”

„Mensen die bezig zijn met internationale evoluties weten dat godsdiensten en levensbeschouwelijke overtuigingen de handel en wandel van veel mensen mee kunnen beïnvloeden. Vandaar, het eerste wat je als diplomaat doet als je wordt uitgestuurd, is je verdiepen in de geschiedenis en de cultuur van het land”, besluit de minister van staat. „Een volledig afgewerkte diplomaat ben je niet aan het begin van je carrière, een allround diplomaat vormen is een werk van een heel leven.” (fv)

Frans van Daele

‘SOMS ABSURDE TOESTANDEN’

Onlangs publiceerde Kerk in Nood haar veertiende jaarlijkse *Rapport vrijheid van godsdienst in de wereld*. Daaruit blijkt dat de schendingen van dat mensenrecht wereldwijd toenemen. Een van de conclusies van het rapport luidt echter: „Er zijn steeds meer aanwijzingen voor een ‘gordijn’ van onverschilligheid waarachter het leed en de nood van kwetsbare en bedreigde geloofsgemeenschappen verborgen blijven – ongekend door het Westen dat niets afweet van religieuze belangen.”

Marcela Szymanski, die meeschreef aan het rapport, heeft vijftien jaar ervaring met lobbywerk, momenteel in Brussel bij de Europese Unie. „Gebrek aan inzicht in het belang van religie leidt soms tot absurde situaties”, weet ze uit ondervinding. „Zo kunnen bepaalde gebieden in Nigeria waar de terreurgroep Boko Haram actief is, amper rekenen op de overheid en worden ze overeind gehouden door de Kerk. Toch slaat de Europese Unie, uit pure onwetendheid, het aanbod van een plaatselijke bisschop af om een hulpkonvooi van de EU te begeleiden, zelfs nadat hij de EU erop wees dat het Rode Kruis steevast met hem samenwerkt omdat het anders niet lukt. Via onder meer de nuntiatuur en de ambassades bij de Heilige Stoel proberen wij dan dergelijke situaties ten goede te keren.”

Ook in de beeldvorming van conflicten loopt het vaak mis. „Zo worden de problemen in de Centraal-Afrikaanse Republiek spontaan voorgesteld als een conflict tussen moslims en christenen. Dat klopt echter niet.”

Toch kun je volgens Marcela Szymanski Europese beleidsmakers niet alleen over één kam scheren. „Zo zijn beleidsmakers uit landen die in het recente verleden onderdrukking hebben gekend gevoeliger voor het lot van bijvoorbeeld de christenen in het Midden-Oosten”, legt ze uit. „Ook vinden we vaker een gewillig gehoor bij beleidsmakers die zelf gelovig zijn. Overigens tonen jongere politici en diplomaten meer belangstelling voor religie. Door migratie is religie immers opnieuw aan de orde in Europa. Je kunt er niet meer omheen, zoals een oudere generatie dat jarenlang kon doen.”

Zou wat extra vorming die jongere generatie kunnen helpen? „Die is zeer welkom”, zegt Marcela Szymanski. „Zo zijn wij zelf al lang vragende partij om op Europees niveau vorming te geven aan diplomaten over godsdienstvrijheid. Ook daarover bestaan immers nogal wat misverstanden.” (cb)

„Jongere beleidsmakers tonen meer belangstelling voor religie”

GEEN OPLEIDING, WEL SAMENWERKING

Ons land heeft 622 diplomaten in dienst die werken voor de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, waarvan 253 in Brussel en 369 in het buitenland. „Jonge, beginnende diplomaten krijgen geen bijzondere opleiding”, zegt woordvoerder Karl Lagatie. „Hun kennis wordt getest tijdens de selectieprocedure.” Religieuze geletterdheid maakt daar geen deel van uit.

Het kennisexamen toetst vooral „de vaardigheden” van de kandidaat-diplomaten, zegt de woordvoerder. „Die zijn niet zozeer

„Het kennisexamen toetst vooral vaardigheden van de kandidaat-diplomaat”

academisch, maar veeleer praktisch gedrag. Hoe moet ik rapporteren over het buitenlandse beleid? Hoe verdedig ik de economische belangen van ons land? Hoe behandel ik consulaire zaken zoals bijstand aan landgenoten in het buitenland?” Eenmaal geslaagd, lopen ze stage onder begeleiding van een stage-meester, „een observator van hoe ze zich kwijten van hun diplomatieke taken”.

„Het ministerie is als instituut op religieuze vlak neutraal”, maakt Karl Lagatie duidelijk en, voegt hij er meteen aan toe: „Neutraliteit betekent niet dat we het belang van religie niet onderkennen, integendeel. Religieuze grondstromen moeten goed begrepen worden om aan diplomatie te kunnen doen. In

internationale conflicten worden religies enerzijds vaak misbruikt als *a force to justify evil*, een macht om het kwade te rechtvaardigen, zoals gebeurt met de extremistische groeperingen Islamitische Staat in het Midden-Oosten en Boko Haram in Nigeria, of tegen de Rohingya, de islamitische minderheid in Myanmar. Anderzijds zijn godsdiensten ook *a force for good*, een goede macht, door bijvoorbeeld hun steun aan de vluchtelingen in onder meer Syrië of door de aandacht te vestigen op het klimaatprobleem, wat paus Franciscus doet in zijn encyclic *Laudato si’*.”

En al bestaat er geen specifieke opleiding inzake religieuze geletterdheid, Buitenlandse Zaken werkt wel samen met ngo’s met religieuze inslag inzake ontwikkelingsamenwerking of mensenrechten, vult Lagatie aan. „Iedere diplomaat krijgt overigens een vademecum van het land waarnaar ze worden uitgestuurd met onder meer praktische informatie over de religies en hun invloed op de samenleving. Die informatie wordt gedeeld. Wij verwachten bovendien dat ze rapporteren over die invloed. Zoals bij de Amerikaanse verkiezingen, om te begrijpen waar sommige ideeën vandaan komen, of in Congo, waar onze diplomaten nauw samenwerken met de religieuze gemeenschap.” (fv)

Wat is religieuze geletterdheid?

Volgens de Harvard Divinity School, onderdeel van de befaamde Amerikaanse Harvard University, moet een religieuze geleterde beschikken over:

1. Een basiskennis van de geschiedenis, de belangrijkste teksten, overtuigingen, praktijken en eigentijdse uitingen van de diverse religieuze tradities in de wereld, die ontstaan zijn en gevormd worden door specifieke sociale, historische en culturele contexten.
2. De bekwaamheid om de religieuze dimensie van politieke, sociale en culturele uitingen, in tijd en plaats, te onderscheiden en te onderzoeken.